

MÄRT MEOS 1881—1966

Eduard LEPPIK

MÄRT MEOS sündis 16. jaanuaril 1881 Tarvastu vallas Mõnnaste külas. Ta õppis Kuresaare vallakoolis Viljandimaal 1891—1892, Tarvastu kihelkonnakoolis 1892—1897 ja Tartu õpetajate seminaris 1897—1901. Tema tegevus koolipõllul kestis 56 aastat: 1901—1902 Saaremaal Vana-Lõve ministeeriumikoolis, 1902—1907 Kärstna ministeeriumikoolis, 1907—1919 Väike-Maarja kihelkonnakoolis ja gümnaasiumis, 1920—1944 Lääne-Virumaal koolinõunikuna ja inspektorina, 1944—1951 Väike-Maarja Keskkoolis ja lõpuks 1951—1957 Simuna koolis, mille järel läks pensionile. Surm saabus Viljandis 6. märtsil 1966.

M. Meose kogu tegevust iseloomustab loominguilisus ja uuendusmeelsus, nõudlikkus iseenda, õpilaste ja oma alluvate vastu, korrektsus ja sirgjoonelisus suhtlemisel, väsimatu töö eesmärkide elluviimisel, aga ka teatav auahnus, mis mõõdukuse puhul osutub inimeste juures tähtsaks energiaallikaks. Mõnimgad tema õpilased Väike-Maarja kihelkonnakooli päevilt on talle veel ette heitnud nõudmis-

tega liialdamist, mistõttu ta saanud koolis hüüdnime Posle Urokov.

M. Meose esimeseks sammuks Väike-Maarja kihelkonnakooli etteotsa saades oli selle õppeasutuse ja Väike-Maarja tütarlastekooli ühendamine oktoobris 1907, et kindlustada kooli majanduslikku külge. Ühenduses koolide liitmisega rahuldati 21. oktoobril 1907 ka tema taotlus uue, kõrgema klassi avamiseks kihelkonnakooli juures. 1911. a. sai ta juba 7. õppeaastale vastava klassi avamise loa ja 11. mail 1919 nõusoleku Väike-Maarja gümnaasiumi asutamiseks.

1920. a. jaanuaris asus M. Meos Virumaa I jaoskonna (Lääne-Virumaa) koolinõuniku ja inspektori kohale. See võimaldas tal hoopis laiemalt hariduse hüvanguks töötama asuda. Tema uues tegevuses torkab silma 1) ümberkorralduste alustamine majanduslikust küljest (koolide paigutamine mõisahoonesse, vanade majade remontimine, hiljem ka mõned uued majad ja ümberehitamised) ja 2) koolide õpetusliku külje parandamine, milles olulisel kohal oli koolide komplekteerimine

töövõimelise ja teotahtliku kaadriga. M. Meose koolide inspekteerimise protokollide raamatud (säilitatakse Rakvere koduloomuuseumis) räägivad asjalikust analüüsist. Iga õpetaja kohta käiva osa lõpus on sirgjooneline hinnang: hea õpetaja, kõlbab õpetajaks, ei kõlba õpetajaks. Oma otsust õpetaja kohta ei langetanud ta pelga tunnivaatluse põhjal, vaid ta võitis õpetamise 15—20 minutiks enda kätte, mis võimaldas tal õpilastega vestelda ja neid küsitleda, saades nõnda konkreetse ülevaate teadmiste tasemest. Ka põimis ta õpetaja tarvis tunni käiku mõne kasuliku või uuendusliku võtte.

Koolinõuniku perioodi langevad M. Meosel ka mitmesuguste meetodiliste materjalide väljatöötamine, viis koolilast (analüüsivad emakeelse kooli põhimõtteid, emakeelse õpetamist, kooliaedu ja algkooli lõpetaja intelligentsust) brošüüri, (1922) Meie kool, 1925 Kuidas õppida lugema ja kirjutama, 1928 Kooliaed, 1936 Eesti algkooli lõpetaja), siis 1929—1930 emakeelse õpikud I—VI klassile «Vaatlusi ja harjutusi» I—III (kõik 2—3 trükki) ning lõpuks mitmesugused, peamiselt õpetamisega seotud kirjutised perioodikas.

Pedagoogilise tegevuse kõrval pööras M. Meos olulist tähelepanu kohalikule muusikaharrastusele (pidas seda parimaks rahva aktiveerimise ja kaasatõmbamise vahendiks) ja majanduse elavdamisele, millele polevat

mõeldav hariduse andmine ega kultuurielu hoogustamine. Nõnda võttiski ta agaralt osa ka sellest tööst.

Kohe 1907 astus ta Väike-Maarja Põllumeeste Seltsi (VMPS) liikmeks ja võttis enda peale kihelkonna vallakoolide õpetajaist koosneva väikese meeskoori juhtimise. VMPS segakoori tegevus oli tolleks ajaks soikunud, aga M. Meos otsis sellegi lauljad üles, värvas lisaks paar uut inimest ja tegi algust proovidega. 1913. a. andis ta oma koormuse vähendamiseks segakoori üle Johan Elkenile. Olid ju peale kahe nimetatud koori tollal M. Meose juhutada veel E. Martinsoni (Murdmaa) asutatud keelpilliorkestri kont-rabassi ja paari puhkpilli lisamisega loodud sümfoniettorkester, kihelkonnakooli segakoor ja sama kooli viiuliorkester (1910—1913 juhatas viimast Jaan Port). Nende kooride ja orkestritega korraldafi pidusid hankimaks raha kihelkonnakooli tarvis. Iga peo tuludest pandi kõrvale teatav summa uue koolimaja ehitamiseks, mis oli M. Meose üks kinnisideesid. Et ehituskapitali kiiremini suurendada, organiseeris ta 1910. a. I kihelkondliku laulupäeva (30 koori enam kui 300 lauljaga), 1911 kontserdi Väike-Maarja kirikus, 1914 (20 koori, 200 lauljat) ja 1915 (60 lauljat) suured suvekonsertid. Sõja tõttu algas aga muusikaelus kiire langus (mehed mobiliseer-

riti, valitses majanduslik surutus, käisid üle okupatsiooniväed ja revolutsioon), nõnda, et 1920. a. alguseks oli kõik peale väikese segakoori nullis, raha väärtusetuks muutunud ja koolimaja mõttest tuli loobuda.

Majanduslikku tegevust alustas M. Meos Väike-Maarjas kõnedega VMPS koosolekuid. Ta propageeris kooli laiendamise ideed ja rahva iseteadvuse tõstmist kultuurharidusliku tööga. Näinud, et kõik takistus ikkagi kas üldise rahapuuduse või siis vaba kapitali (laenamismõimaluse) puudumise ning vahel isegi ruumikitsikuse taha, võttis ta nõuks likvideerida kõigepealt just need kitsaskohad.

VMPS oli juba vkj. 17. septembril 1906 otsustanud asutada Väike-Maarjasse laenuhoiuühisuse ja moodustanud selleks komisjonigi (Johan Kotli, Jakob Liiv, Ernst Martinson ja Johannes Söster), aga need mehed esitasid keiserlikule administratsioonile liiga sirgjoonelise põhikirja ja see ei leidnud kinnitamist. M. Meos pakkus välja paindlikumat poliitikat ja suvel 1909 saabuski asutamisluba. Ühisuse juhatusse valiti Villem Eichhorn (esimees), Hans Kaber (kassir) ja M. Meos (liige, 1909—1919 ühtlasi asjaajaja ja raamatupidaja. Uuel ühisuselt saadi edaspidi operatiivselt summased mitmesuguste kiirete operatsioonide tegemiseks ning sel-

le juhatus määras puhaskasust toetusi esmajoones kultuuri ja hariduse edendamiseks, muide ka üle-eestilistele organisatsioonidele.

IX ja XX sajandi vahetusel seisid Väike-Maarja kihelkonna põllumajandus terava vajaduse ees ümber orienteeruda. Seda põhjustas asumaadest Euroopasse veetav odav teravili, mistõttu Eestis langesid viljahinnad alla tootmiskulusid. Venemaale tasus siit müüa ainult sordiseemet. Algas hoogne üleminek karjamajandusele. See tingis söodatootmise vajaduse järsu tõusu. Kui arvestada veel seda, et linnasiirdumise tõttu vähenes oluliselt põllutööliste arv, siis tekkis siinsetel talupidajatel vajadus osta põlluheina- ja söodataimede seemet, väetisi, jõusõta ja põllutõomasinaid. VMPS astus 1903. a. alates mitmeid samme, et kõike seda oma liikmeile muretseda. Komisjoni vormis muutus see tegevus seltsile siiski koormavaks. Seepärast üritati 1908. a. luua kaubandus-seltsi, milleks aga ei antud luba. Nüüd hakkasid Jakob Liiv ja Märt Meos koostööd tehes propageerima. Nõnda jõutigi ukj. 27. augustil 1910 Väike-Maarja Kaubatarvitajate Ühisuse (VMKÜ) kinnitatud põhikirja ja kaupluse avamise loa kättesaamiseni.